

قرآن پژوهی در پرتو اصطلاح نامه علوم قرآنی

محمد هادی یعقوب نژاد

عناوین و محورهای این نوشتار از قرار زیر است:

مقدمه:

- 1- چالش اساسی در پژوهش های اسلامی
- 2- چه باید کرد؟
- 3- تجربه را نباید تجربه کرد
- 4- ضرورت ساماندهی و مدیریت دانش های اسلامی
- 5- اصطلاح نامه علوم اسلامی بهترین روش برای ایجاد مدیریت شبکه ای تحقیق

مفهوم اصطلاح نامه (Thesaurus)

اول: اصطلاح نامه علوم قرآنی و هدف از تدوین آن

دوم: قلمرو اصطلاح نامه علوم قرآنی

رده های اصلی:

سوم: تعداد اصطلاحات و شیوه نمایش اصطلاح نامه علوم قرآنی

چهارم: اهمیت تدوین اصطلاح نامه علوم

الف: دسترسی سریع و جامع به مشترکات و مترادفات

ب: طبقه بندی معنایی میان اصطلاحات

ج: طراحی نظام ساماندهی اطلاعات علوم قرآنی

روند طرح و تحقیق اصطلاح نامه علوم قرآنی

پیوست ها:

- 1- نمونه ای از موضوع نگاری بر اساس اصطلاح نامه علوم قرآنی ... ۷ صفحه
- 2- نمونه ای از نمایه بر اساس اصطلاح نامه علوم قرآنی ... ۱ صفحه
- 3- نمونه ای از مستندات بر اساس اصطلاح نامه علوم قرآنی ... ۲ صفحه
- 4- شمایی از نرم افزار علوم قرآنی ... ۳ صفحه
- 5- نمونه ای از فرهنگ نامه علوم قرآنی ... ۳ صفحه

1 - چالش اساسی در پژوهش های اسلامی

محققان برای دستیابی به مطالب مورد نظر خود به بررسی، جستجو و تحلیل متون و منابع و مدارک نیاز دارند، معمولاً پژوهشگران فرهیخته تا متن مورد نیاز خود را ملاحظه و تحلیل نکنند اکتفا نمی‌شوند و این امر در حوزه علوم اسلامی تشدید می‌شود. ولی مشکل اساسی؛ حجم وسیع منابع و کثرت تعداد آنها است که برآوردن این را نیاز برای اندیش مندان مشکل می‌کند، زیرا: ۱ - وقت و امکانات زیادی را از محقق می‌گیرد. ۲ - مراجعه دستی از سرعت مناسب برخوردار نبوده و چون کار انسانی است دقت لازم را ندارد. ۳ - فکر و ذهن محقق را به مقدماتی مشغول می‌کند که امکان تفکر جدید را از او خواهد برد (ذی المقدمه فدای مقدمه می‌شود). ۴ - بررسی دیدگاه دیگران برای او فرصت سوز شده و زمینه‌ی اظهار نظر جدید و به موقع نخواهد یافت.

امروزه در دنیا نیز پژوهشگران وقت اندکی را به این مقدمات تخصیص می‌دهند و عمدتاً فرصت‌ها را صرف بررسی دیدگاهها و اظهار نظر نو و تولید اندیشه جدید می‌نمایند.

در علوم تجربی و فنی مهندسی راههای خوبی طی شده و موسسات و سازمان های جهانی و بین المللی برای حل این مشکل گام های مفیدی را برداشته اند و به دلیل سابقه طولانی در این نوع برنامه ریزی تجربه خوبی اندوخته اند و اکنون مسئله تولید دانش و مدیریت آن در نظام ماشینی جزء فعالیت های قطعی شناخته شده است، ولی در حوزه علوم انسانی و به خصوص علوم اسلامی کار قابل قبولی صورت نیافته - و هم چنان از این جهت رشد نیافته مانده است.

ناگفته نماند که موسسه های تحقیقاتی، در شاخه های علوم اسلامی، به منظور آسان سازی کار تحقیق و سهولت بخشیدن به فرایند پژوهش، با استفاده از سرعت و دقت رایانه، تلاش های قابل تقدیری انجام داده اند که هر کدام با سلیقه و روش خاص خود دست به کار شده اند و هیچ نوع هماهنگی در این جهت نداشته اند - و در اصل این ناهماهنگی به خوبی هماهنگ بوده اند که در این حوزه روش های به کار رفته ی ذیل را می توان یاد کرد:

- 1 - تحلیل و جستجوی لفظی ۲ - تحلیل فرمتی ۳ - تحلیل واژه ای ۴ - تحلیل و جستجوی نمایه بر متن ۵ - تحلیل و جستجوی موضوعی ۶ - تحلیل و جستجو بر اساس درختواره های فرضی.

هر یک از این شیوه ها از نظر زمان گیری در تهیه نرم افزار و همچنین از جنبه برآوردن نیاز محققان و کاربران ویژگی ها و تفاوت هایی دارند. مثلاً "نرم افزاری که بر اساس تحلیل لفظی طراحی شود - تهیه برنامه سریع است ولی پاسخ گوی نیاز کاربر نیست - و همیشه او را مواجه با ریزش و کاهش اطلاعات مفید خواهد کرد - و در شیوه تحلیل و جستجوی موضوعی، زمان قابل ملاحظه ای را در تهیه نرم افزار خواهد گرفت. ولی برای کاربر مفیدتر از فرض اول خواهد بود. و این شیوه رتبه بهتری در مقایسه با شیوه یاد شده را دارا است. ممکن است در مقایسه این شیوه ها نقاط قوتی برای هر کدام یافت ولی هیچ یک از آن ها قابل قبول نبوده و از جهات متفاوتی مورد نقد جدی هستند، و باید چاره دیگری اندیشه شود.

2 - چه باید کرد؟

توصیه های عمومی و راه حل های کلی و تئوریک صرف و اعمال سلیقه های تجربه نشده، در حل این مشکل اساسی نه تنها مفید نیست، بلکه دست اندرکاران را از پرداختن به مسایل اصلی و دقیق روی موضوعات مورد نیاز، دور می کند. و چه بسا شعارهای عمومی و تبلیغات بی محتوا جایگزین اندیشه، خلاقیت و اراده شود که در نهایت مشکلات و خطرات اساسی را موجب خواهد شد. در دنیایی که سرعت و شتاب به عنوان یک واقعیت و اصل انکارناپذیر، پذیرفته شده است. سردرگمی در یافتن مسیر صحیح، مواجه شدن با پیچ و خم در طول حرکت و احتمالاً ایستایی در دوره زمانی را، موجب می شود. فرصت رشد توسعه و بالندگی از دست می رود که که جبران آن نیز در نهایت سختی و دشواری خواهد بود.

برای رهایی از این وضعیت و بهره برداری از فرصت های زودگذر و ظرفیت های موجود و نیز همگامی با قافله جهانی و تنظیم آهنگ حرکت خود، متناسب با شرایط جهانی و بین المللی، لازم است از شیوه های برنامه ریزی شده در مدیریت دانش که در سیستم های جهانی تجربه شده و نتایج مطلوبی نیز دارد، بهره جست تا با نظامی اصولی ساختار دار و برنامه ریزی شده به اهداف بلند، تحقق آرمان های مقدّس و حل مشکلات اندیش مندان، فرهیختگان و کاربران در اطلاع درست از داشته های علوم دینی و فرهنگ اسلامی دست یافت و زمینه آگاهی سریع و دقیق را از اطلاعات علوم اسلامی برای علاقه مندان در پهنه جهانی فراهم آورد.

- 3 تجربه را نباید تجربه کرد

امروزه فناوری های به کار رفته در نرم افزارها و پایگاههای اطلاعاتی بقدری متنوع و متحول است که مسئله سخت افزار و شبکه های ارتباطی در مقابل آن به حساب نمی آید. اصولاً سخت افزار یک بخش بسیار ناچیزی در مقابل نرم افزار است. سازماندهی و به روز رسانی ابر داده ها **Meta data** و همچنین امنیت و نگهداری مخزن های دیجیتالی در آموزش، پژوهش در دنیای ابزاری الکترونیکی فوق العاده مهم است.

در حوزه فن آوری اطلاعات، ساماندهی، اشاعه و ارتباطات اطلاعاتی، همانند باقی شاخه های علمی، توجه به تجربه های صورت گرفته در جهان از جمله مواردی است که می تواند سبب افزایش بهره وری و هدایت صحیح داشته های علمی در جهت رشد موزون و پایدار در تمام زمینه های یاد شده گردد. این تجربه ها که مبتنی بر روند سعی و خطا و مطالعات پیاپی صورت گرفته در سایر کشورها شکل گرفته اند منجر به ایجاد دیدگاهها، اصول و قواعد استاندارد در کلیه زمینه ها شده اند، از قبیل: امکان سنجی های اصلی و اولیه، برنامه ریزی های دراز مدت، پردازش های دستی و ماشینی درست، ذخیره و بازیابی اطلاعات، ایندکس ها و چکیده های متنوع، تهیه متون الکترونیکی و ساماندهی آنها، روندهای تولید دانش، ارائه و نشر آن، ارزیابی، بازسازی و بازنگاری متون و ... قطعاً بهره گیری از آن ها در مدیریت دانش های اسلامی و دینی با طراحی و تدوین نرم افزارهای لازم کارساز و مفید است.

تحلیل و طبقه بندی محتوای **(Content)** دانش ها و اطلاعات در علوم اسلامی کاری بزرگ، پر هزینه و طاقت گیر است. محققان می گویند: «در سیستم های آموزش الکترونیکی گسترده در حجم آموزش و پرورش و دانشگاههای بزرگ دنیا، هزینه های زیر ساخت (سخت افزاری) کمتر از ۲۰٪ هزینه ها را تشکیل می دهد و بیش از ۸۰٪ از هزینه های مربوط به محتوای تهیه شده است. لذا محتوا در این سیستم ها جزء دارایی **(Asset)** محسوب می گردد.»^۱

از این رو ضمن اهمیت توجه به سخت افزارها - نباید انگاشت که تهیه امکانات سخت افزاری مشکل را حل کرده است هنر هوشمندانه آن است که با بهره گیری از ابزار در اختیار، داشته های در اختیار و محتوای علوم اسلامی را در نظامی مشخص و ساختاری تعریف شده ساماندهی، ذخیره، بازیابی و انتشار دهیم و زمینه ارتباطات انسانی را با این معارف ارزش مند در مقیاس جهانی و در رقابت های اندیشه ای تمدنی ایجاد کرده و میدان بروز و ظهور اسلام را در سراسر جهان باز نماییم.

- 4 ضرورت ساماندهی و مدیریت دانش های اسلامی

ضرورت و اهمیت برنامه ریزی، تصمیم گیری، ساماندهی و مدیریت دانش های اسلامی از آنجا روشن می شود که بدانیم کارآیی انسان، بدون استفاده از اطلاعات، کاهش پذیر و محدود است، اطلاعات خود موجب اطلاعات تازه می شود، دانشمندان با تحقیقات خود اطلاعات موجود را اعتبار و تازگی می بخشند.

اصولاً «تحقیق» همانند بسیاری از امور دیگر نیازمند «فرایند و سیستمی» است که بدون آن «تحقیق» سامان مناسب را نخواهد یافت، «سیستم تحقیقاتی» نیز نیازمند وسایلی است، از مهم ترین این وسایل، وجود «آخرین اطلاعات لازم» است و «آخرین اطلاعات لازم» نیز عمدتاً از طریق مراکز و مؤسساتی بدست می آید که در سیستم تعریف شده ای اطلاعات و دانش ها (به معنای عام) را سامان داده اند.

گفته می شود که امروز در کشورهای پیشرفته، یک نفر محقق حدود ۳% از وقت تحقیق خود را صرف آگاهی از تحقیقات مشابه، کسب اطلاعات موجود و آمارهای مربوط می کند که بررسی فهرست های منظم، مقاله نامه ها، چکیده ها، نمایه و موضوع نگاری ها و شرکت در اجتماعاتی مانند: کنگره ها، بحث و سمینارها از اهم آنهاست.۲ بدون اطلاع از داشته ها، هیچ محقق نمی تواند از حداکثر استعداد و توانایی خود استفاده کند، او تنهاست و ارتباطش با آنها که پیش از او قدم نهاده اند، قطع است. باید از آنچه دیگر محققان تا زمان او انجام داده اند آگاه شود تا واقعاً بتواند تحقیق جدید و کار تازه ای ارائه کند. چگونه ممکن است دسترسی به داشته های پیشین، بدون سازماندهی منطقی و نظام یافته اطلاعات موجود و گذشته فراهم شود؟ واقعیت این است که سازماندهی و استفاده صحیح و همه جانبه از اطلاعات که سرمایه و تراث اصلی اسلامی است تاثیر بسزایی در پیشرفت تحقیقاتی، علمی، فرهنگی اجتماعی و... خواهد گذاشت. از این رو باید با ایجاد «مدیریت شبکه ای تحقیق» در دانش های اسلامی، نظامی را طرح ریزی می کنیم که علاوه بر تسلط برداشته ها راه را برای نظریه های جدید و تولید اندیشه هموار نماید.

5- اصطلاح نامه علوم اسلامی بهترین روش برای ایجاد مدیریت شبکه ای تحقیق

پایه اصلی و موتور محرک این نظام، تزاروس «اصطلاح نامه» علوم اسلامی است که چارچوب طبقه بندی معنایی مفاهیم علوم اسلامی را ترسیم نموده و راه ورود منطقی و نظام مند اطلاعات معارف دینی را در عرصه فن آوری جدید هموار می نماید. بدون شناسایی واژه های کلیدی (اصطلاحات) تنظیم و طبقه بندی مفهومی آنها، امکان دسترسی درست و نظام دار به متن ها که بیان کننده مفاهیم هستند وجود ندارد و اگر نگوئیم تنها راه، بهترین شیوه برای مدیریت دانش های اسلامی و بر آوردن نیاز پژوهشگران دینی طراحی و تدوین اصطلاح نامه جامع علوم اسلامی است که برابر آن اطلاعات «در شکل های مختلف» نمایه

سازی و موضوع نگاری شود و ارتباط موجود میان اصطلاحات و متن های مدارک ایجاد گردد و دسترسی به موقع دانش ها را به فرهیختگان با استفاده از ابزار جدید به سرعت و دقت فراهم سازد.

اصولاً از دیر باز آگاهی از واژه ها و اصطلاحات هر علم برای کسانی که می خواستند آن را فرا گیرند و یا به دیگران منتقل نمایند، اهمیتی ویژه ای داشته است و تدوین فرهنگ نامه ها و دائرة المعارف ها در راستای تأمین همین مهم بوده است. ولی استخراج مجموعه واژگان در هر علم و کشف روابط میان واژه های کلیدی که بدنه یک دانش را تشکیل می دهند و نیز سازماندهی میان واژگان، از امور اساسی و کلیدی است که کمتر به آن توجه کرده ایم. امروزه مسئله سازماندهی اطلاعات علوم و معارف بر پایه واژگان موضوعی، نیازمند نظام اطلاعاتی تحلیل شده و به هم پیوسته ای است که قابلیت ذخیره و بازیابی و همچنین قدرت توزیع اطلاعات مورد نیاز را دارا باشد.

پیوستن اطلاعات علوم و معارف اسلامی به مجموعه های اطلاعات تحلیل شده در سطح ملی و جهانی در شکل نظام های روشمند، اصولی، ساختاری و قابل انعطاف، امری ضروری و جدی است.

حجم اطلاعات اسلامی ما به تناسب تولید اطلاعات جهانی با رشدی فزاینده رو به رو شده است. هر نوشته ای که مطالب آن به زبان اطلاعاتی مدرن تبدیل شود، جزو مجموعه ای قرار می گیرد که بی درنگ می توان آن را به یکی از نظام های اطلاعاتی ملی و جهانی وارد کرد و هر فقره اطلاعات اسلامی که به یکی از نظام های روشمند اطلاعاتی در جایی از جهان وارد شبکه اطلاع رسانی شود، بالقوه در هر جا که امکان اتصال به نظام های اطلاعاتی باشد، قابل بهره برداری و توزیع و انتشار خواهد بود.

در این میان، توجه به فشرده کرده اطلاعات، چنان گسترده و عمیق است که پیوسته بر فناوری و روش های اطلاع جویی، اطلاع اندوزی و اطلاع یابی تأثیر می گذارد. و راه های انتقال اطلاعات را ساده تر و سریع تر می کند. و تراوس (اصطلاح نامه) علوم اسلامی بنیاد مهمی در این فرایند به شمار می آید.

مفهوم اصطلاح نامه (Thesaurus)

با استفاده از واژه ها، و مجموعه اصطلاحات کنترل شده که رابطه معنایی و سلسله مراتبی آنها به دقت و به شکلی منطقی بررسی شده است، می توان اصلی ترین مفاهیم مقاله ها را با کوتاه ترین و دقیق ترین کلمات ممکن بیان داشت. هر متخصص با نگاه کردن به چند واژه تخصصی مربوط به رشته خود، که در کنار هم قرار گرفته باشد یا به گونه ای رایانه ای یا دستی آراسته و ترکیب شده باشند، بی درنگ درمی یابد که بحث اصلی بر چیست؟

این کلید واژه ها که به شکل خاصی تنظیم و ارائه می شود، فشرده ترین صورت چکیده های خلاصه شده است. امروزه رایانه ها با سرعت های فوق العاده، ابزارهایی هستند که به خوبی می توانند سنگینی بار اطلاعات را تحمل کرده و فقط آنچه را نیاز واقعی و فعلی ماست، برآورده سازند .

مآخذی نظیر مقاله ها و کتاب ها منابع اطلاعاتی انسان اند که به زبان انسان نوشته شده اند و نه به زبان رایانه. اگر بخواهیم از حافظه شگفت رایانه و توانایی آن برای ذخیره و بازیابی اطلاعات استفاده کنیم، باید منابع اطلاعاتی را به زبان رایانه برگردانیم و سپس آنچه را رایانه می گیرد، مجدداً به زبان انسان برگرداند. بدیهی است که این فرایند مهم ابزار متناسب خود را می خواهد و

یکی از نخستین گام‌ها، موضوع‌نگاری، نمایه‌سازی و رده‌بندی موضوعات در حوزه‌های تخصصی بر اساس منطقی‌نظام مند و استوار است که زبان رایانه بر مبنای همان منطق طراحی شده و یکی از آثار و اهداف مهم اصطلاح‌نامه‌ها نیز تأمین همین امر است.

ارتباط منطقی میان اطلاعات فراهم آمده و بازیابی دقیق آنها نیازمند زبانی روشن، مشخص و رساست که این نقش اساسی را اصطلاح‌نامه بر عهده دارد؛ به بیان دیگر، به دلیل اهمیت ویژه انتقال صحیح و دقیق مطالب، لازم است مدارک از لحاظ محتوا به دقت تحلیل، توصیف و ضبط شوند - نمایه‌سازی دقیق و کامل انجام گیرد - و برای برآوردن نیاز استفاده‌کنندگان از اطلاعات و مطالب ذخیره شده و تسهیل در بازیابی، وجود اصطلاحات کنترل شده (اصطلاح‌نامه) به عنوان وسیله‌ای برای گشودن اطلاعات به منظور استفاده محققان ضرورت دارد.

اطلاعات علوم اسلامی نیز از امر فوق مستثنا نیست و می‌توان گفت «اصطلاح‌نامه علوم اسلامی» از بهترین شیوه‌ها برای دستیابی به هدف یاد شده است. اصطلاح‌نامه علوم اسلامی در یک طرح جامع برنامه‌ریزی شده و از سال ۱۳۷۳ پروژه‌های مد نظر را در رشته‌های تخصصی علوم اسلامی با استفاده از استانداردهای جهانی بر اساس الگوی تعریف شده آغاز نموده و تاکنون حاصل بخش‌هایی از آن منتشر شده است. ۳ یکی از آنها اصطلاح‌نامه علوم قرآنی است که اولین اثر در حوزه اصطلاح‌نامه‌نگاری در شاخه‌های علوم اسلامی به شمار می‌آید، این پروژه در سال ۱۳۷۳ آغاز و در سال ۱۳۷۵ به پژوهشگران عرصه دین تقدیم شده است.

اول: اصطلاح‌نامه علوم قرآنی و هدف از تدوین آن

اصطلاح‌نامه علوم قرآنی، مجموعه اصطلاحات فراهم آمده بر اساس قواعد جهانی اصطلاح‌نامه‌نگاری است که فهرستی منظم از واژه‌های کلیدی و کاربردی در علوم قرآنی با روابط معنایی و سلسله‌مراتبی بین آنها را نشان می‌دهد و به شیوه‌های الفبایی، نظام یافته و ترسیمی عرضه شده است. این استاندارد، ضمن نشان دادن روابط منطقی میان اصطلاحات و مفاهیم علوم قرآنی، طراحی کلی و اصولی از حوزه علوم قرآنی را در قالب مجموعه‌ای ساختاری ارائه می‌کند و در پایان، در بخش ترسیمی، نظام واژه‌های مصطلحات این شاخه علمی را به ترسیم می‌کشد، و در نهایت فوایدی نظیر موارد ذیل را بدست می‌دهد.

کیفیت ساخت دهی به نمایه‌ها و موضوعات برگرفته از مدارک «Documentes» و مآخذ و محتوای «Content» علوم قرآنی را تبیین می‌کند.

هماهنگی در زمینه رشته تخصصی علوم قرآنی را میان پژوهشگران و مراکز تحقیقاتی ایجاد می‌کند.

امکان دست‌رسی به اطلاعات و مباحث علوم قرآنی را در ذیل کلیدواژه‌های استاندارد و مورد قبول صاحب نظران آن علم با نمایه‌سازی و با استفاده از ابزار فن آوری و رایانه‌ای فراهم می‌کند.

ورود اطلاعات پراکنده را به شکل سامان داده شده تأمین نموده و مراحل و مراتب بازیابی را سهولت می‌بخشد.

شیوه ترسیمی و نظام یافته آن، شمایی کلی و جامع از روابط منطقی بین مفاهیم علوم قرآنی را به نمایش گذاشته و تسلط نسبی

و زمینه یک دیدگاه کلی و منطقی را برای محققان نسبت به مباحث اساسی علوم قرآنی به وجود می‌آورد.

برای مدرسان و متعلمان نیز جایگاه مباحث هر موضوع را روشن می‌سازد. و الگوریتم درسی را ارائه می‌نماید.

دوم: قلمرو اصطلاح نامه علوم قرآنی

در این اثر تنها اصطلاحات علوم قرآنی شناسایی، تنظیم و طبقه بندی شده است و ناظر به حوزه معرفتی علوم قرآنی و مفاهیم وابسته به آن است. و از پرداختن به مباحث و مصطلحات حوزه «معارف قرآنی» پرهیز شده و گرایش این کار پژوهشی، اصطلاحات مربوط به «شناخت قرآنی» بوده است که در محور تعریف مشهور از علوم قرآنی قرار می گیرند - یعنی علمی که درباره حالت و عوارض ذاتی و اختصاصی قرآن کریم بحث کرده و موضوع در تمامی آنها قرآن است - «.

رده های اصلی :

با توجه به اهداف اطلاع رسانی شاخه هایی که در این اصطلاح نامه شناسایی و تصویب شده اند و رئوس ساختار موضوعی حوزه علوم قرآنی را نشان می دهند و رده های جزئی و فرعی را در زیر بخش خود جای می دهند عبارت اند از:

- 1- شناخت تاریخ قرآن
- 2- شناخت تفسیر و مفسران
- 3- شناخت قرائات و قراء
- شناخت ترجمه و مترجمان قرآن
- 5- شناخت اعجاز قرآن
- 6- شناخت اسلوب ادبی قرآن
- 7- شناخت اوصاف و فضایل قرآن
- 8- شناخت تقسیمات قرآن
- 9- شناخت کلمات و حروف قرآن
- 10- شناخت قراءت و تجوید قرآن
- 11- شناخت دلالت الفاظ قرآن

موضوعاتی نیز وجود دارد که در ساختار اصلی علوم قرآن قرار ندارند ولی در سیاهه ای جداگانه به عنوان اصطلاحات مرتبط و وابسته قرار می گیرند که در ذخیره و بازبانی اطلاعات قرآنی ضروری است و در اطلاع رسانی و راهنمایی محققان و نمایه سازان نقش کلیدی دارد. مانند: ۱ - کتابشناسی علوم قرآنی ۲ - اعلام علوم قرآنی ۳ - موسسات قرآنی که هر کدام از این ها به صورت پیوست، با زیربخش های خود ارائه خواهند شد.

سوم: تعداد اصطلاحات و شیوه نمایش اصطلاح نامه علوم قرآنی

در این اثر ۴۱۵۸ اصطلاح قرار گرفته است که ۱۳۳۱ اصطلاح متداول تر و رایج تر بوده و به عنوان «مرجّح» گزینش شده و مترادف های آنها به آنها ارجاع شده است و ۲۴۶۳ اصطلاح نیز مجموعه مصطلحات عام و حاکم را تشکیل داده اند و معمولاً زیر مجموعه هایی (اصطلاحات اخص) برای آنها تعریف شده است. در این میان اصطلاحاتی در علوم قرآنی به کار رفته اند که

نه مترادف تلقی شده اند و نه اعم و یا اخص. ولی یک نوع وابسته گی معنایی و تداعی معنانشناسی و یا بحثی داشته اند که این نوع اصطلاحات در استاندارد اصطلاح نامه نگاری، وابسته یا مرتبط شناخته شده و با نماد(ا.و): در اصطلاح نامه علوم قرآنی مشخص شده اند که ۱۱۱۱ اصطلاح هستند.

اصطلاح نامه علوم قرآنی همانند باقی اصطلاح نامه ها به سه شیوه الفبایی، نظام یافته و ترسیمی به صورت الکترونیکی و چاپ کتابی تنظیم و عرضه شده است - هر یک از آن سه شیوه ویژگی ها و فواید خاصی دارد که بر اهل فن در اطلاع رسانی پوشیده نیست. در نظام الفبایی برای هر اصطلاحی در اصطلاح نامه به صورت مستقل جایگاه معنایی و روابط (مترادف عام، خاص و وابسته) آن ترسیم و ارائه می شود. در حالی که در بخش نظام یافته علاوه بر ویژگی فوق نوع و نحوه ارتباط اصطلاح با اصطلاحات عام تر و خاص تر نشان داده شده است و مجموعه اصطلاحات حوزه علوم قرآنی از نظر مفهومی و معنایی در یک کلاف منظم از ابتدا تا انتها مشخص و ترسیم شده است اما در نمایش ترسیمی ساختار کلی اصطلاحات علوم قرآنی با تنظیم منطقی اصطلاحات عام و خاص (حاکم و تابع) شکل گرفته است.

چهارم: اهمیت تدوین اصطلاح نامه علوم قرآنی

اهمیت اصطلاح نامه علوم قرآنی به جنبه های مختلفی برمی گردد که در حد گنجایش این مقاله به چند مورد اشاره می کنیم:

یک: دسترسی سریع و جامع به مشترکات و مترادفات:

آگاهی از اصطلاحات هم معنا در شاخه های مختلف علوم، در فهم درست مفاهیم آن علم تأثیر می گذارد و این امر در علوم قرآنی اهمیت فوق العاده ای دارد. چه بسا دو یا چند اصطلاح دارای مفهوم واحد و یا کاربرد واحدی هستند و مطالب مربوط به هر یک از آنها به دیگری نیز مربوط است؛ بلکه عین آن است، ولی محقق و یا مراجعه کننده از هم معنا بودن آنها آگاه نیست و به خیال اینکه غیر هم اند، نمی تواند اطلاعات آنها را با هم و در کنار هم ببیند و از این رو، دچار سردرگمی شدید خواهد شد. مسئله رابطه مترادف (رابطه هم ارز) در اصطلاح نامه جزو روابط منطقی اساسی میان اصطلاحات است که در فهم درست و جامع از مفاهیم اصطلاحات و پی جویی اطلاعات و مطالب مربوط به آنها در متن علوم تأثیر شگفتی دارد.

مثلاً در علوم قرآنی در رده «تفسیر و مفسران» حدود 340 اصطلاح از کتاب های علوم قرآنی استخراج و روابط منطقی آنها مشخص شده است که اطلاع از واژگان هم معنا نقش کلیدی دارد مثلاً «تفسیر روایی» که در کتب علوم قرآنی یکی از ۳۴ نوع گرایش تفسیری و در اصطلاح نامه علوم قرآن زیر بخش رده تفسیر قرآن واقع شده است، مترادف های دیگری نیز دارد (عموماً تنوع تعبیر در علوم اسلامی فوق العاده است) مانند این که برخی «تفسیر روایی» را با عنوان «تفسیر اثری» و عده ای با نام «تفسیر مأثور»، «تفسیر قرآن به سنت»، «تفسیر نقلی» و... نام برده اند که ممکن است در کتب اصلی علوم قرآنی با این عناوین نیامده باشد و قطعاً تعبیر جدیدی در آینده برای این نوع تفسیر ابداع شده و کار برد پیدا خواهد کرد. در اصطلاح نامه علوم قرآنی تمامی اصطلاحات هم معنی از متن های مختلف جدید و قدیم (به شرط کاربرد نوعی) جمع آوری و تنظیم می شود.

مانند :

تفسیر روایی

بج: تفسیر اثری
تفسیر قرآن به سنت
تفسیر مأثور
تفسیر نقلی

یعنی هر یک از این پنج اصطلاح هم معنی هستند و بجای (بج) یکدیگر به کار رفته اند، «تفسیر روایی» به جای «بج» این پنج اصطلاح و این پنج اصطلاح به جای آن یکی به کار گرفته شده است و هر پنج اصطلاح یکی هستند - بنابر این تعریف، ویژگی ها و حکم هر کدام بر دیگری نیز صادق است و متن های موجود در منابع مختلف هر چند با تکرار تعبیر باشند یک مفهوم را اشاره دارند .

باید بدانیم که فراهم آوردن مترادفات امری مهم، دقیق و پر زحمت است و یکی از همت های اساسی اصطلاح نامه نگاران، شناسایی مترادف ها و شبه مترادفهاست .

دو: طبقه بندی معنایی میان اصطلاحات

هیچ اصطلاحی در علمی به کار نمی رود، مگر اینکه رابطه ای میان آن با اصطلاحات دیگر وجود دارد؛ یعنی اصطلاحات در هر حوزه معرفتی از یکدیگر بیگانه نیستند و مجموعه آنها در کلافی منظم اما پیچیده قرار دارند که کشف آن نظم، در عین پیچیدگی یکی از وظایف عمده و مشکل در تدوین اصطلاح نامه هاست و معمولاً بخش نظام یافته و همچنین بخش ترسیمی اصطلاح نامه عهده دار طراحی این جهت است .

اصطلاحاتی را که اهل فن در هر شاخه معرفتی به کار می برند، برای متخصصان همان فن پذیرفته شده و مأنوس است؛ چون اصطلاح مفهومی را در بر دارد که با موضوع علم ارتباطی معنایی داشته و صاحب نظران و آگاهان هر علم به آسانی متوجه معنا شده و ارتباط و یا عدم ارتباط آن را با علم مورد نظر می فهمند. در اصطلاح نامه تمامی این روابط در یک نظام معنایی بازرسی و با شکلی تعریف شده طراحی و عرضه می شود؛ به این معنا که هر اصطلاح در مجموعه مصطلحات علم ممکن است هم معنا با دیگر اصطلاحات باشد و شاید زیر مجموعه اصطلاح و یا اصطلاحات دیگر قرار گیرد و یا خود آن نیز زیر مجموعه هایی داشته باشد.

اطلاع از این نوع ارتباطات معنایی در فهم درست واژگان و تسلط بر مفاهیم علم بسیار کارآمد است. به خصوص، وقتی بر اساس این منطق، مستندات، اطلاعات و مطالب مربوط به اصطلاحات در سیستم رایانه ای قرار گیرد، به تناسب سرعت و دقت رایانه ای، تسلط محقق بر مفاهیم علم و اطلاعات مرتبط کامل تر و سریع تر خواهد شد و به نوعی، دانش در اختیار و سیطره محققان قرار می گیرد.

به عنوان مثال، اگر بدانیم «تفسیر» اقسام و گرایش های متعددی به همراه مستندات و احکام مختلف دارد. و بدانیم که همه گرایش های تفسیری از اعتبار واحدی برخوردار نیستند - بلکه برخی از آنها فاقد اعتبارند. ترسیم «تفسیر قرآن» به عنوان یک «اصطلاح کلیدی» در علوم قرآنی، همراه زیر مجموعه های آن، نوعی طبقه بندی معنایی را عرضه می کند که محققان به آسانی می توانند علاوه بر اطلاع از جایگاه معنایی هر اصطلاح، با مراجعه به مستندات آنها، توصیف و تعریف و گرایش های تفسیری

معتبر را از غیر معتبر باز شناسند.

مانند:

علوم قرآنی

شناخت اسلوب ادبی قرآن

.....

.....

.....

شناخت اعجاز قرآن

.....

.....

.....

شناخت اوصاف و فضایل قرآن

.....

.....

.....

شناخت تاریخ قرآن

.....

.....

.....

شناخت ترجمه و مترجمان

.....

.....

.....

شناخت تفسیر و مفسران

.....

.....

.....

• تفسیر قرآن

« . . به لحاظ شیوه و سبک »

• تفسیر ترتیبی

• تفسیر مزجی

• تفسیر موضوعی

« . . به لحاظ طبقات تفسیری »

• تفسیر پیامبر (ص)

• تفسیر اهل بیت (ع)

• تفسیر تابعین

• • • تفسیر دوران نهضتهای اصلاحی

• • • تفسیر صحابه

• • • تفسیر عصر جدید

• • • X • • • به لحاظ ظهور و بطن قرآن

• • • تفسیر باطن قرآن

• • • تفسیر ظاهر قرآن

• • • X • • • به لحاظ فرق و مذاهب

• • • تفسیر اهل سنت

• • • تفسیر باطنیه

• • • تفسیر خوارج

• • • تفسیر شیعه

• • • تفسیر ظاهریه

• • • تفسیر متصوفه

• • • X • • • به لحاظ نگرش و گرایش تفسیری

• • • تفسیر پوزیتیویستی

• • • تفسیر اجتماعی

• • • تفسیر اخلاقی

• • • تفسیر ادبی

• • • تفسیر اشاری

• • • تفسیر به رأی

• • • تفسیر بیانی

• • • تفسیر تاریخی

• • • تفسیر تربیتی

• • • تفسیر رمزی

• • • تفسیر روایی

• • • تفسیر عرفانی

• • • تفسیر علمی (۲)

• • • تفسیر فقهی

• • • تفسیر فلسفی (۲)

• • • تفسیر کلامی

در ترسیم فوق «تفسیر روایی» هم ردیف «تفسیر اشاری» و ۳۳ عنوان دیگر قرار گرفته که همه آنها زیر مجموعه «تفسیر قرآن» اند و به لحاظ گرایش های تفسیری تنظیم شده اند که هر کدام اعتبار، حکم و ویژگی های خاصی دارند.

سه. طراحی نظام ساماندهی اطلاعات علوم قرآنی

یکی از جنبه های مهم و کاربردی در تدوین اصطلاح نامه علوم قرآنی ایجاد زمینه و زیر ساخت اصلی برای بانک اطلاعات تخصصی علوم قرآنی است که در سیستم و نظامی تعریف شده، اطلاعات متفوق و متنوع علوم قرآنی را سازماندهی می کند. این نظام بر اساس ساختار اصطلاح نامه علوم قرآنی شکل می گیرد؛ به نوعی که تمامی اطلاعات و مطالب قابل استفاده در جایگاه منطقی خود که در ساختار منظم اصطلاح نامه جا گرفته اند، قرار خواهد گرفت. برای تحقق این کار بزرگ، علاوه بر استفاده از مستندات اصطلاح نامه علوم قرآنی، می بایست منابع علوم قرآنی موضوع نگاری و نمایه سازی شود؛ و به کمک اصطلاحات کنترل شده اصطلاح نامه مورد نظر تمامی مدخل ها (ورودی ها) به عنوان کلید واژه گزینش شده و ارتباط میان اصطلاح نامه و متن های کتب و منابع علوم قرآنی شکل پیدا کند. تمامی آنچه گفته شد بر اساس ساختار اصطلاح نامه و با استفاده از شیوه های تعریف شده و معینی انجام می شود و در نهایت، تمامی اطلاعات مرتبط با علوم قرآنی در قالبی نظام مند و با بهره گیری از سرعت و دقت رایانه ای ذخیره و بازیابی خواهد شد.

در این صورت، اصطلاح نامه علوم قرآنی برای محققان، فقط منبعی برای استفاده در تدریس، پژوهش، تدوین طرح های تحقیقاتی، پایان نامه ها و رده بندی کتابخانه های تخصصی علوم قرآنی نخواهد بود؛ بلکه شیوه ای را در پرداختن به مسائل علوم قرآنی ارائه خواهد کرد که تمامی اطلاعات در جایگاه خود قرار گرفته و مباحث متورم از مطالب اساسی که باید به آن پرداخته شود باز شناخته شده و تسلطی نسبی برای محققان بر آنچه که دیگران در این حوزه معرفتی انجام داده اند، حاصل خواهد شد و اندیشه های نو از حرف های گذشتگان، مشخص گشته و میدان گفتگوهای تازه تر و تولید اندیشه و نظریه های جدید برای اهل نظر و پژوهشگران فرهیخته گشوده خواهد شد.

اگر این فرایند اصولی در ذخیره و بازیابی اطلاعات علوم قرآنی درست اجرا شود، زیربنایی خواهد شد برای افزودن اطلاعات جدید که در قالب های مختلف نظیر: مقاله، کتاب و فیلم عرضه می شوند و در مجموع، بانک اطلاعات تخصصی منسجم، جامع و روزآمد تحقق خواهد یافت.

روند طرح و تحقیق اصطلاح نامه علوم قرآنی

طراحی این اثر توسط واحد اصطلاح نامه علوم اسلامی گروه پژوهشی علوم قرآنی مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی دفتر تبلیغات در سال ۱۳۷۳ انجام شد و با همکاری اساتید مشاور و با همت محققان سخت کوش پیگیری و در پایان سال ۱۳۶۵ به ثمر نشست. این تحقیق با مراجعه به بیش از ۲۰۰ منبع علوم قرآنی تهیه شده و با استخراج، شناسایی و تصویب بیش از ۴۰۰۰ اصطلاح در علوم قرآنی به سه شیوه: الفبایی، نظام یافته و ترسیمی تنظیم شده است که در مجموع بالغ بر ۴۰۰۰ واژه می باشد. به منظور پشتیبانی از اصطلاح نامه علوم قرآنی برای هر یک از اصطلاحات، اطلاعات کوتاه و مفیدی در برگه های مستند

اصطلاحات ثبت شده است که پس از باز آرایه به شکل فرهنگ نامه تخصصی علوم قرآنی عرضه خواهد شد. و اولین مجلد آن تا پایان سال ۸۳ به نشر سپرده می شود. هم اکنون کار فهرست برداری و موضوع نگاری کتاب های علوم قرآنی در دستور کار قرار گرفته تا با ایجاد ارتباط میان اصطلاحات و متون منابع علوم قرآنی پژوهشگران بتوانند اطلاعات و مطالب مورد نیاز خود را به راحتی از رایانه به دست آورند.

پیوست ها:

- 1- نمونه ای از موضوع نگاری بر اساس اصطلاح نامه علوم اسلامی
- 2- نمونه ای از مستندات علوم قرآنی
- 3- نمونه ای از فرهنگ نامه علوم قرآنی
- 4- نمونه ای از نمایه بر اساس اصطلاح نامه علوم اسلامی
- 5- شمایی از نرم افزار علوم قرآنی

به نام خدا

کتاب: سیمای پیامبر(ص) در نهج البلاغه

چکیده

اثر حاضر با انگیزه ی ارایه ی شمایی از زندگی و شخصیت تابناک و والای رسول گرامی اسلام(ص) از نظرگاه امیر مومنان علی(ع) نگاشته شده و این مهم با شرح سخنان امام علی(ع) در نهج البلاغه با تأکید بر آیات و روایات انجام پذیرفته، و در لابه لای مباحث به مسایل تاریخی و اعتقادی با اختصار و نثری روان و ساده پرداخته شده است.

نگارنده ی گرامی پس از بیان ویژگی های دودمان پیامبر(ص)، پاکی و ایمان آنان به رخ داده های شگفت انگیز ولادت و دوران کودکی وی پرداخته، سپس با ارایه ی تحلیلی از وضعیت نابسامان جهان به هنگام بعثت، نقش کلیدی ایشان را در بهبود آن، تغییر سنت ها و باورهای نادرست، به سجایای اخلاقی ایشان را به منظوری ارایه ی الگویی برای زندگی سعادت‌مندان به تصویر کشیده است.

کلیدواژه های اصلی: امام علی(ع)، اسوه حسنه، ایمان آبای پیامبر(ص)، بعثت پیامبر(ص)، تأسی به پیامبر(ص)، حضرت محمد(ص)، سیره نبوی، صفات حضرت محمد(ص)، نهج البلاغه.

نمایه موضوعی*

آبای رسول الله(ص)...، ۱۶، ۱۷

آبای رسول الله(ص)، فاضل مقدار...، ۱۶

آبای رسول الله(ص)، نهج البلاغه...، ۱۷

آثار بعثت پیامبر(ص)...، ۱۱۱، ۱۲۰، ۱۲۲، ۱۱۰

آثار تفرقه...۷۳
آیات اسوه حسنه...۱۴۲
آیات الحاد...۴۳
آیات امانتداری...۱۷۶
آیات برادری...۱۲۴
آیات بعثت حضرت محمد(ص)...۳۳
آیات تخویف...۹۴
آیات حیات برزخی...۲۰۵
آیات خاتمیت پیامبر اسلام(ص)...۱۹۸
آیات رحمت عالمیان...۱۹۳
آیات صبر حضرت محمد(ص)...۱۸۶
آیات عقیده تشبیه...۴۳
آیات فواید بعثت انبیا...۱۱۳
آیات مذمت دنیا...۱۴۹
آیه اکمال دین...۱۱۸
اتمام حجت...۱۱۶
اتمام حجت، قرآن...۱۱۶
اتمام حجت، نهج البلاغه...۱۱۷
احادیث اکمال دین...۱۱۸
احادیث ایمان آبای پیامبر(ص)...۱۹
احادیث طهارت امهات رسول الله(ص)...۱۸
احادیث مذمت دنیا...۱۵۵
احتجاجات امام علی(ع)...۲۳۵
احکام خضاب...۲۰۴
اخبار علی(ع) از غیب...۲۴۰
اسامی بت ها...۴۶
اسلام، سعادت...۱۳۷
اسوه...۱۱،۱۵۱
اسوه، تعریف...۱۱،۱۴۲
اسوه، قرآن...۱۱
اسوه حسنه...۱۱

- اسوه حسنه، آیات... ۱۴۲
- اسوه حسنه، حضرت محمد(ص)... ۱۴۱، ۱۵۱
- اصلاح میان مردم، نهج البلاغه... ۲۱۰
- اعجاز قرآن، نهج البلاغه... ۱۱۴
- اقسام حدیث... ۲۰۲
- اکمال دین، احادیث... ۱۱۸
- الحاد... ۴۳
- الحاد، آیات... ۴۳
- الحاد، تعریف... ۴۳
- امام علی(ع)... ۱۳، ۲۴۲
- امام علی(ع)، تربیت اسلامی... ۲۲۰
- امام علی(ع)، حضرت محمد(ص)... ۱۳، ۲۱۷، ۲۴۲
- امام علی(ع)، دوران کودکی... ۲۱۷
- امام علی(ع)، زندگی نامه... ۲۱۸
- امام علی(ع)، فضایل... ۲۶۷
- امانتداری... ۱۷۴، ۱۷۶
- امانتداری، آیات... ۱۷۶
- امانتداری حضرت محمد(ص)... ۱۷۴
- امتیازات طبقاتی... ۱۲۷
- امتیازات طبقاتی، امام علی(ع)... ۱۲۷
- امتیازات طبقاتی، حضرت محمد(ص)... ۱۲۷
- امین(لقب حضرت محمد(ص)... ۱۷۴
- انذار و تیشیر... ۱۱۶، ۱۷۵
- اوضاع اقتصادی، مسلمانان... ۱۳۲
- اوضاع سیاسی اجتماعی، دوران جاهلیت... ۶۶
- اهداف رسالت نبی اکرم(ص)... ۹۰
- اهداف رسالت نبی اکرم(ص)، ابن شهر آشوب... ۱۲۸
- اهداف رسالت نبی اکرم(ص)، اتمام حجت... ۱۱۵
- اهداف رسالت نبی اکرم(ص)، توحید... ۱۱۲
- اهداف رسالت نبی اکرم(ص)، فضایل اخلاقی... ۹۸
- اهداف رسالت نبی اکرم(ص)، نهج البلاغه... ۱۱۲

- اهل بيت (ع)... ۲۳۵
- اهل بيت، حيات برزخى... ۲۰۵
- اهميت سنت رسول خدا (ص)... ۱۶۶
- ايمان آباى پيامبر (ص)... ۱۹
- ايمان آباى پيامبر (ص)، (، احاديث... ۱۹
- ايمان آباى پيامبر (ص)، اماميه... ۲۲
- ايمان آباى پيامبر (ص)، اهل سنت... ۲۰
- ايمان آباى پيامبر (ص)، شيخ مفيد... ۱۹
- ايمان آباى پيامبر (ص)، علامه مجلسى... ۲۰
- ايمان آباى پيامبر (ص)، نهج البلاغه... ۱۹
- ايمان ابوین نبی (ص)... ۱۹
- ايمان عبدالمطلب... ۲۱
- ايمان به هدف... ۱۹۱
- بت پرستى... ۱۱۲
- بت پرستى، امام على (ع)... ۴۶
- بت پرستى، کلبى... ۴۷
- برادرى... ۱۲۲، ۱۲۴
- برادرى، آيات... ۱۲۴
- برادرى، نهج البلاغه... ۱۲۲
- بشارت پيامبران پيشين، بعثت پيامبر (ص)... ۸۵
- بعثت پيامبر (ص)... ۱۱۰، ۱۶۳
- بعثت پيامبر (ص)، آثار... ۱۱۰
- بعثت پيامبر (ص)، آيات... ۳۳
- بعثت پيامبر (ص)، اديان آسمانى... ۱۲۱
- بعثت پيامبر (ص)، تعريف... ۳۳
- بعثت پيامبر (ص)، رفاه اجتماعى... ۱۲۹
- بعثت پيامبر (ص)، شيخ طوسى... ۳۳
- بعثت پيامبر (ص)، فوايد... ۱۰۷
- بنی اسرائیل، نهج البلاغه... ۱۲۹
- بهشت، حضرت محمد (ص)... ۲۱۴
- بیداری اسلامى، جواهر لعل نهرو... ۱۳۷

بینہ، تعریف...۹۲

تاثیر ہدایت های پیامبر(ص)...۱۰۷،۱۰۸

تاثیر ہدایت های پیامبر(ص)، ابن شهر آشوب...۱۰۸

تاثیر ہدایت های پیامبر(ص)، نہج البلاغہ...۱۰۷

تأسی بہ پیامبر(ص)...۱۶۵،۲۱۴

تأسی بہ پیامبر(ص)، امام علی(ع)...۲۱۴

تأسی بہ پیامبر(ص)، شرایط...۱۴۳

تأسی بہ پیامبر(ص)، نہج البلاغہ...۱۶۵

تخويف...۹۳،۹۴

تخويف، آیات...۹۴

تخويف، قصص قرآن...۹۳

تعريف اسوہ...۱۱،۱۴۲

تعريف الحاد...۴۳

تعريف بينہ...۹۲

تعريف دوران جاهليت...۶۳

تعريف روح...۲۹

تعريف سنت...۱۶۵

تعريف شرط...۱۰۰

تعريف صفا...۱۹۷

تعريف فترت...۳۶

تعريف ملت...۱۳۳

تفرقه، آثار...۷۳

ثنويه، امام علی(ع)...۴۴

حاکمان اسلامی، وظایف...۱۷۲

حاکمان جور...۲۰۸

حب دنیا، نہج البلاغہ...۱۴۸

حب علی(ع)...۲۰۶

حدیث...۲۰۰

حدیث انا مدینة العلم...۲۰۰

حدیث، اقسام...۲۰۲

حدیث منزلت...۲۴۰

- حضرت آمنه، بارداری...۲۳
- حضرت محمد(ص)...۱۳،۱۷۴
- حضرت محمد(ص)،ابن ابی الحدید...۱۳
- حضرت محمد(ص)، ابن عباس...۲۶
- حضرت محمد(ص)، ابوطالب...۲۷
- حضرت محمد(ص)،احادیث...۲۸
- حضرت محمد(ص)، ارهاص...۲۴
- حضرت محمد(ص)، اسوه حسنه...۱۴۱
- حضرت محمد(ص)، امانتداری...۱۷۴
- حضرت محمد(ص)، تربیت...۲۸
- حضرت محمد(ص)، تولد...۲۲
- حضرت محمد(ص)، دوران کودکی...۲۶
- حضرت محمد(ص)، زندگی نامه...۱۵
- حضرت محمد(ص)، زهد...۱۵۳
- حضرت محمد(ص)، شخصیت...۱۲،۱۵
- حضرت محمد(ص)، عمرو بن نفیل...۸۸
- حضرت محمد(ص)، نهج البلاغه...۱۳
- حکمت، نهج البلاغه...۱۶۷
- حیات برزخی، آیات...۲۰۵
- خاتمیت پیامبر اسلام(ص)...۱۹۸
- خاتمیت پیامبر اسلام(ص)، آیات...۱۹۸
- خاتمیت پیامبر اسلام(ص)، نهج البلاغه...۱۹۸
- خضاب، احکام...۲۰۴
- داستان طفیل بن عمرو...۱۰۲
- دشمنی با علی(ع)...۲۰۷
- دوران جاهلیت...۵۹
- دوران جاهلیت، اوضاع سیاسی اجتماعی...۶۶
- دوران جاهلیت، تعریف...۶۳
- دوران جاهلیت، قساوت...۷۹
- دوران جاهلیت، کشتن اولاد...۷۸
- دوران جاهلیت، نهج البلاغه...۵۰،۷۶

دوران جاهلیت، هرج و مرج... ۸۰
دوران کودکی امام علی (ع)... ۲۱۷
دهریه، امام علی (ع)... ۴۴
رحمت عالمیان... ۱۹۳
رحمت عالمیان، آیات... ۱۹۳، ۱۹۶
رفاه اجتماعی، نهج البلاغه... ۱۲۹
رفتارشناسی منافقان، ابن ابی الحدید... ۲۲۵
روح، تعریف... ۲۹
روش تبلیغ پیامبر (ص)... ۱۰۶
زندگی نامه امام علی (ع)... ۲۱۸
زندگی نامه حضرت محمد (ص)... ۱۵، ۲۲، ۲۳، ۲۶
زهد... ۱۵۳
زهد، حضرت محمد (ص)... ۱۵۳، ۱۵۵، ۱۶۰
زهد علی (ع)... ۱۶۴
زهد، نهج البلاغه... ۱۵۷
سبق اسلام علی (ع)... ۲۲۱
سبق اسلام علی (ع)، ابن مسعود... ۲۲۲
سبق ایمان علی (ع)... ۲۲۱، ۲۲۸، ۲۳۳
سبق هجرت علی (ع)... ۲۲۸
سعادت، اسلام... ۱۳۷
سنت... ۱۶۵
سنت، تعریف... ۱۶۵
سنت رسول خدا (ص)... ۱۶۵
سنت رسول خدا (ص)، اهمیت... ۱۶۶
سنت رسول خدا (ص)، حقوق اجتماعی... ۲۱۰
سنت رسول خدا (ص)، نهج البلاغه... ۱۶۷، ۱۷۳
سنت گرایی... ۱۷۰
سیره نبوی، نهج البلاغه... ۱۴۷، ۱۵۰، ۱۵۳، ۱۵۸
شجاعت... ۱۷۷
شجاعت حضرت محمد (ص)، نهج البلاغه... ۱۷۷، ۱۸۹
شجاعت علی (ع)... ۲۳۱

شجاعت علی(ع)، شیخ مفید...۲۳۲
شخصیت خانوادگی حضرت محمد(ص)...۱۵
شرایط تأسی به پیامبر(ص)...۱۴۳
شرط، تعریف...۱۰۰
صبر حضرت محمد(ص)...۱۷۷،۱۸۶
صبر حضرت محمد(ص)، آیات...۱۸۶
صبر حضرت محمد(ص)، نهج البلاغه...۱۷۷
صفات الهی...۱۷۱
صفات حضرت محمد(ص)...۱۷۴
صفات حضرت محمد(ص)، نهج البلاغه...۱۷۴،۱۹۳
صفا، تعریف...۱۹۷
طاعت از امام(ع)، طاعت از رسول(ص)...۱۷۳
طاعت از رسول(ص)...۱۴۱،۱۴۱،۱۴۴،۲۰۰
طاعت از رسول(ص)، طاعت از امام(ع)...۱۷۳
طاعت از رسول(ص)، امام علی(ع)...۱۴۴،۲۰۰
طاعت از رسول(ص)، نهج البلاغه...۱۴۱
طاعت از رسول(ص)، طبری...۱۳۱
طهارت آبای رسول(ص)...۱۶،۱۷
طهارت امهات رسول الله(ص)...۱۸
عبرت، نهج البلاغه...۷۱
عدالت اجتماعی، نهج البلاغه...۲۰۷،۲۱۱
عدم کفر علی(ع)، قبل از اسلام...۲۲۷
عرضه اعمال...۱۹۵
عصر بعثت...۳۵،۴۱،۴۸،۶۳
عصر بعثت، ابن ابی الحدید...۳۸
عصر بعثت، نهج البلاغه...۳۵،۴۱،۴۸،۶۳
عصر بعثت، وضعیت جهان...۳۵
عصر بعثت، وضعیت فرهنگی...۳۵
عصمت انبیا...۱۶
عصمت انبیا، خواجه نصیرالدین طوسی...۱۶
عصمت انبیا در تبلیغ، نهج البلاغه...۱۷۴

عقاید... ٤٤، ٤١
عقاید باطله، نهج البلاغه... ٤١
عقاید شرک آمیز... ٤٤
عقاید مشرکان... ٤٤
عقاید وثنی... ٤٤
عقیده تشبیه... ٤٣، ٤١
عقیده تشبیه، آیات... ٤٣
عقیده تشبیه، نهج البلاغه... ٤١
عمرو بن جموح، اسلام آوردن... ١١٠
غاسل رسول الله(ص)... ٢٤١
فضایل علی(ع)، ابن ابی الحدید... ٢٣٨
فترت... ٣٦
فترت، تعریف... ٣٦
فترت، شیخ صدوق... ٣٦
فترت، نهج البلاغه... ٣٩
فتوحات اسلامی، شعر... ١٣٩
فداکاری حضرت محمد(ص)، نهج البلاغه... ١٩٠
فرق ملت و دین... ١٣٤
فضایل امام علی(ع)... ٢٢٦
فضایل امام علی(ع)، ابن عباس... ٢٨٣
فضایل اهل بیت(ع)، نهج البلاغه... ٢٠٤
فضایل حضرت محمد(ص)... ١٥
فضایل حضرت محمد(ص)، نهج البلاغه... ١٩٧
فضیلت نماز، حضرت محمد(ص)... ٢١٣
فواید بعثت انبیا... ١٠٧، ٩٠
فواید بعثت انبیا، آیات... ١١٣٢
فواید بعثت انبیا، نهج البلاغه... ٩٠
فواید بعثت پیامبر(ص)... ١٠٧
قرآن... ١١٦
قرآن، اتمام حجت... ١١٦
قرآن، تبیان کل شیء... ١١٧

قربان علی(ع) به رسول الله (ص)...۲۳۴،۲۴۱

کتاب ، سنت...۱۷۰

گسترش اسلام...۱۳۸

لیله المیت...۲۳۱

مبارزه با بدعت ها، نهج البلاغه...۱۲۰

مبارزه با نفس، امام علی(ع)...۲۱۴

مثله...۲۱۱

مثله، تعریف...۹۳

محبوبیت پیامبر(ص)، ابن مسعود...۱۲۳

مچی ء شجر...۲۳۲

مذمت دنیا...۱۴۹،۱۵۵،۱۶۲

مذمت دنیا، آیات...۱۴۹

مذمت دنیا، احادیث...۱۵۵،۱۶۲

مرتکب گناه کبیره، خوارج...۲۰۹

مشرکان، امام علی(ع)...۴۵

معارف دینی، ملاک...۱۷۱

معجزات پیامبر(ص)...۱۱۴

معجزات امام علی(ع)...۲۲۵

ملازمت حضرت علی(ع) با رسول الله(ص)...۲۱۷،۲۳۶

ملاک معارف دینی...۱۷۱

ملت، تعریف...۱۳۳

مواعظ، نهج البلاغه...۲۱۴

ناقلان حدیث...۲۰۲

بنی اسرائیل، زندگی نامه...۷۰

نماز جماعت، نهج البلاغه...۲۱۳

نهج البلاغه...۱۹،۲۰۷

نهج البلاغه، فواید بعثت انبیا...۹۰

نهج البلاغه، اتمام حجت...۱۱۷

نهج البلاغه، اصلاح میان مردم...۲۱۰

نهج البلاغه، اعجاز قرآن...۱۱۴

نهج البلاغه، اهداف رسالت نبی اکرم(ص)...۹۷

- نهج البلاغه، ايران باستان... ۸۴
- نهج البلاغه، ايمان آباى پيامبر(ص)... ۱۹
- نهج البلاغه، برادرى... ۱۲۲
- نهج البلاغه، بشارت پيامبران پيشين... ۸۴
- نهج البلاغه، تاثير هدايت هاى پيامبر(ص)... ۱۰۷
- نهج البلاغه، تاريخ... ۷۳
- نهج البلاغه، حب دنيا... ۱۴۸
- نهج البلاغه، حضرت محمد(ص)... ۱۳، ۱۹۷
- نهج البلاغه، خاتميت پيامبر اسلام(ص)... ۱۹۸
- نهج البلاغه، دوران جاهليت... ۵۰
- نهج البلاغه، رفاه اجتماعى... ۱۲۹
- نهج البلاغه، زهد... ۱۵۷
- نهج البلاغه، سنت رسول خدا(ص)... ۱۶۷
- نهج البلاغه، سيره نبوى... ۱۴۷
- نهج البلاغه، شجاعت حضرت محمد(ص)... ۱۷۷
- نهج البلاغه، صبر حضرت محمد(ص)... ۱۷۷
- نهج البلاغه، عبرت... ۷۱
- نهج البلاغه، عدالت اجتماعى... ۲۰۷
- نهج البلاغه، عصر بعثت... ۳۵
- نهج البلاغه، عصمت انبيا در تبليغ... ۱۷۴
- نهج البلاغه، فداكارى حضرت محمد(ص)... ۱۹۰
- نهج البلاغه، فضائل اهل بيت(ع)... ۲۰۴
- نهج البلاغه، مبارزه با بدعت ها... ۱۲۰
- نهج البلاغه، مواعظ... ۲۱۴
- نهج البلاغه، نماز جماعت... ۲۱۳
- نهج البلاغه، ولادت حضرت محمد(ص)... ۲۴
- وسايل نجات از عذاب الهى... ۱۹۴
- وضعيت فرهنگى، عصر بعثت... ۴۸، ۵۰، ۵۷، ۶۰، ۶۵
- وظايف انبيا... ۹۲
- وظايف حاکمان اسلامى... ۱۷۲
- ولادت حضرت محمد(ص)... ۲۳

ولادت حضرت محمد(ص)، حوادث آسمانی...۲۴
ولادت حضرت محمد(ص)، حوادث زمینی...۲۵
ولادت حضرت محمد(ص)، نهج البلاغه...۲۴
هدایت عباد... ۹۰

دو. نمونه ای از مستندات علوم قرآنی:

تفسیر

مستند

تفسیر در لغت به معنای آشکار کردن معنای سخن و شرح و بیان آن است
تفسیر از اقسام بدیع و اطناب به زیاده است: گوینده آن چه را در آغاز، مجمل آورده، شرح می دهد و کلامی که معنای پنهانی دارد به کلام دیگری تفسیر و تشریح می شود
نمونه تفسیر در قرآن آیه زیر است: "ان الانسان خلق هلوعا" × "اذا مسه الشر جزوعا" × و "اذا مسه الخیر منوعا" (معارج، ۱۹ - ۲۱). به راستی که انسان سخت آزمند (و بی تاب) خلق شده است، چون صدمه ای به او رسد عجز و لابه کند و چون خیری به او رسد بخل ورزد
در این آیه "هلوعا" ابهام دارد و با دو آیه بعد تفسیر شده است
و نیز آیه: "الله الصمد" × لم یلد و لم یولد... (سوره اخلاص) که از "لم یلد" به بعد تفسیر "الصمد" است ۵

تفسیر قرآن

مستند

در علم تفسیر قرآن از انواع تفسیر و روش های تفسیری بحث می شود و شاخه ای است از مبحث تفسیر و مفسران که از رده های مهم علوم قرآنی به شمار می آید
تفسیر در لغت از "فسر" است که در اشتقاق کبیر ماخوذ از "سفر" و مقلوب آن است که هر دو به معنای کشف و برداشتن پرده و پوشش است،. با این تفاوت که "فسر" در کشف باطنی و معنوی و "سفر" در کشف ظاهری و مادی به کار می رود
تفسیر در اصطلاح دانش مندان علوم قرآنی و مفسران قرآن تعاریف متفاوتی دارد بدین شرح:
1- علمی است که در آن از احوال قرآن از نظر دلالت بر مراد پروردگار بحث می شود
2- علمی است که در آن از احوال قرآن از حیث نزول سند و ادای لفظ بحث می شود
3- تفسیر نزد علما، کشف معانی قرآن و بیان مراد (خداوند) است،. اعم از این که کشف آن به خاطر ابهام در لفظ باشد یا معنای ظاهری

4- "ابوطالب ثعلبی" (تغلبی) می گوید: تفسیر بیان وضع لفظ است از حیث حقیقت و مجاز ، مانند تفسیر صراط به طریق و تفسیر صیب به مطر

5- "ابوالبقا" می گوید: تفسیر، بیان چیزی است به لفظ آسان تر و ملایم تر از لفظ اصلی

6- تفسیر، توضیح و رفع ابهام و گشودن گره ها و دقایق لفظی و معنایی قرآن مجید است

7- برخی می گویند: تفسیر ، علم به نزول و شئون و قصص آیات و اسباب نزول آن ها و نیز دانستن مکی و مدنی ، محکم و متشابه ، ناسخ و منسوخ ، خاص و عام ، مطلق و مقید ، مجمل و مبین و ... است

8- استاد معرفت می گوید: تفسیر رفع ابهام و حل اشکال حاصل در لفظ است . هرگاه در نحوه بیان، اجمال و ابهامی پیش آید یا پیچیدگی و اشکالی رخ دهد ، تفسیر، آن ابهام یا اجمال را می زداید و آن پیچیدگی را برطرف می سازد. از این رو گفته اند: "التفسیر رفع القناع عن اللفظ المشکل"

تاریخ تفسیر قرآن به قدمت خود قرآن است و اولین مفسر قرآن ، شخص پیامبر اکرم (ص) هستند که در پاسخ به سوالات اصحاب بسیاری از مفردات و تعابیر قرآن را تفسیر فرموده اند که در کتاب های روایی ، احادیث نبوی در تفسیر آیات نقل شده است^۶

سه: نمونه ای از فرهنگ نامه علوم قرآنی

آخر کلمه قرار گرفته و حرف نخستین کلمه بعد از آن همزه باشد و نیز روی لام «ال» پیش از همزه و هم چنین کلمه «شیء»، شیئا» به روایت «خلف» از «همزه» کوفی اختصاص دارد.
اشمام:

در کلمه «صراط» در سراسر قرآن در وقف و وصل و در هر حال، «ص» را اشمام صدای «ز» قرائت کرده است.(۳)

1- /حجتی، محمد باقر، پژوهش در تاریخ قرآن کریم. ص ۳۳۳؛ حجتی، محمد باقر، پژوهش در تاریخ قرآن کریم، ص ۳۵۳

2- /قمحاوی، محمد صادق، البحث والاستقراء فی تراجم القراء، ص ۹۳

3- /لسانی، محمد علی، قراء سبعة و بررسی قراءات ایشان* پایان نامه*، ص ۱۵۶.

رک: / مرکز فرهنگ و معارف دفتر تبلیغات اسلامی، علوم القرآن عند المفسرین، جلد ۲، ص ۱۰۹؛ صالح، صبحی، مباحث فی علوم القرآن، ص ۲۵۰؛ زرقانی، محمد بن عبدالعظیم، مناهل العرفان فی علوم القرآن، جلد 1 ، ص ۴۶۰؛ جلالی نائینی، محمد رضا، تاریخ جمع قرآن، ص ۳۴۳

ابن جزری، محمد بن محمد، النشر فی القراءات العشر، جلد ۱، ص ۱۸۸؛ مختار عمر، احمد. معجم القراءات القرآنیة، جلد ۱، ص ۹۴؛ ابوزرع، عبدالرحمن بن محمد بن زنجله، حجه القراءات، ص ۶۵؛ فاضل لنکرانی، محمد، مدخل التفسیر، ص ۱۴۱؛ قسطلانی، احمد بن محمد، لطائف الاشارات، ص 98؛ شریعت، محمد جواد، چهارده روایت در قرائت قرآن مجید، ص ۳۵

- 1938 قراءات سماعی

قرائت سماعی آن است که قاری از زبان استاد خود، به قرائت گوش فرا دهد.
و به عبارت دیگر:

«سماع قرائت این است که شاگرد و یا کسی که می خواهد قرآن و یا حدیث را فراگیرد آن را از زبان استاد بشود، آن را به شاگرد املا کند و یا املا نکند. و نیز استاد از روی کتاب بخواند و یا به کمک (۲) حافظه قرائت نماید از اصطلاح قرائت سماعی در کتاب های علوم قرآنی به تلقی قرائت سماع قرائت نیز تعبیر شده است
-/1 شریعت، محمدجواد، چهارده روایت در قرائت قرآن مجید، ص ۲۷
-/2 فضلی، عبدالهادی، تاریخ قراءات قرآن کریم، ص ۲

- 1939 قراءات شام

ر.ک:

قراءات مکه

- 1940 قراءات شنبوذی

«محمد بن احمد بن ابراهیم بن یوسف بن عباس بن میمون، ابولفرج شنبوذی بغدادی» (م 388 هـ ق) یکی از قاریان اربعه عشر است، و قرائتی به او منسوب است. ولی پژوهشی که در مصادر و منابع منسوب است. ولی پژوهشی که در مصادر و منابع علوم قرآنی صورت گرفته، از شیوه قرائت او چیزی منعکس نشده است.

ر.ک: حجتی، محمد باقر، پژوهشی در تاریخ قرآن کریم، ص ۳۵۷؛ کمالی دزفولی، علی، قانون تفسیر، ص ۹۸؛ سبحستانی، ابوبکر عبدالله ابی داود، کتاب المصاحف، ص ۲۵۰؛ رضانی، احمد، اعجاز قرآن، ص ۶۸؛ زرقانی، محمد بن عبدالعظیم، مناهل العرفان فی علوم القرآن، جلد ۱، ص ۴۹۱؛ جلالی نائینی، محمد رضا، تاریخ جمع قرآن، ص ۳۴۶؛ مختار عمر، احمد، معجم القراءات القرآنیة، جلد ۱، ص (۹۷ - ۹۶)

- 1941 قراءات عاصم

یکی از قریات سبع، قرائت عاصم است ابوبکر عاصم بن ابی النجود بن بهدله مولی بن خزیمه (م ۱۲۷ هـ ق) از قرای طبقه سوم و از مردم کوفه است. عاصم از قرای معروف هفت گانه و شیعی که است و قرآن را بر «ابی عبدالرحمن بن حبیب سلمی شیعی» - یکی از یاران امیرالمومنین علی(ع) - و نیز بر «زرین حبیب و ابوعمرو شیبانی» قرائت کرد.
و «ابو عبدالرحمن سلمی» تمام قرآن را بر علی - علیه السلام - قرائت کرد، بنابراین، «عاصم» با یک واسطه، راوی قرائت - امیرالمومنین علیه السلام - است.

به همین جهت گفته اند: فصیح ترین قراآت، قرائت عاصم بوده، زیرا وی قرائت اصیل را آورده است.
قابطه دانش مندان شیعی، قرائات عاصم را فصیح ترین قراآت دانسته اند، زیرا وی قرائت را از منبع و اساس متینش یعنی امیرالمومنین علی - علیه السلام - اخذ کرده است.

عاصم از دیدگاه دانش مندان شیعی و نیز علمای اهل سنت، شخصیتی بارز و با تقوا تقفیه و مورد اعتماد در مسئله قرائت بوده است. و روی همرفته، وی را جامع فصاحت و قرائت صحیح و تجوید معرفی کرده و می گویند در قرائت قرآن

نیز دارای صدای خوش بوده و فردی موثق است. (۱)

اصول قرائت عاصم کوفی :

اعتدال در ادغام

ادغام در قرائت عاصم کوفی محدود است به ادغام صغیر، و در قرائت او ادغام کبیر وجود ندارد

و ادغام صغیر نیز محدود است به ادغام متماتلین یا متجانسین و متقاربین که توضیح و موارد هر یک از این واژه ها در مبحث تجویدی این اصطلاحات خواهد آمد.

احتراز از اماله:

در قرائت عاصم تقریباً اماله وجود ندارد.

تنها یک مورد اماله الف در قرائت وی وجود دارد: مجریها (۱۱/۴۱) که به اماله بینا بین قرائت کرده است. پرهیز از سکت:

در سراسر قرآن از عاصم کوفی تنها چهار مورد سکت روایت شده است.

1- عوجا قیما (۱، ۸)

2- من مرقد ناهذا (۵۲، ۳۶).

3- من راق (۲۷، ۷۵).

4- بل ران (۱۴، ۸۳).

تحقیق همزه:

کلیه همزه های مفرده و مزدوجه در قرائت عاصم به تحقیق قرائت شده اند، دو کلمه «کفوا» و «هزوا» از این قاعده مستثنا است و یک مورد به قرائت تسهیل است - در کله «اعجمی» همزه دوم را به تسهیل قرائت نموده است.

وقف:

عاصم کوفی هنگامی وقف بر روی کلمات قرآنی، مطابق مرسوم مصحف وقف می کند.

مد:

مدها تفصیل و متصل را به طور یک سان به توسط قرائت کرده است، مانند ابن عامر و کسائی. (۲)

در این زمینه به کتاب های: التیسیر، الشاطیبه، السبعه، النشر مراجعه کنید ایشان میان دو بین سوره، یعنی در پایان هر سوره و آغاز سوره «بعد بسم الله الرحمن الرحیم» را تلاوت می نمود و قرائت وی در این گونه موارد به سه صورت وقف و وصل، و سکت نقل شده است. (۳)

شیوه قرائت عاصم کوفی را ترتیل آرام و پیوسته، اما نه بی شور و حال، بلکه توام با طنین و آهنگ توصیف کرده اند. عاصم به همزه ها و مدها عنایت داشته و محکم و استوار قرائت می کرده و فصاحت و اتقان و تحریر و تجوید را یکجا جمع کرده بود.

هم چنی وی از همه قرای سبعه و راویان مشهورشان به حسن صوت و تجوید قرائت مشهورتر است. (۲)

- /1 حجتی، محمدباقر، پژوهش در تاریخ قرآن کریم، ص ۳۲۰
- /2 لسانی، محمدعلی، قراء سبعة و بررسی قراءات ایشان* پایان نامه ۸ ص 152
- /3 قسماحوای، محمد صادق، البحث و الاستقراء فی تراجم القراء، ص ۸۶
- /4 لسانی، محمدعلی، قراء سبعة و بررسی قراءات ایشان* پایان نامه* ص ۱۶۲
- ر.ک: / این مجاهد، احمد بن موسی، کتاب السیعه فی القراءات، ص ۶۹؛ زنجانی، ابو عبدالله بن نصرالله، تاریخ القرآن، ص ۱۶۴؛ ذهبی، محمد بن احمد، معرفه القراء الکبار علی الطبقات و الاعصار، ص ۸۸؛ دمیاطی، احمد بن محمد، اتحاف فضلاء البشر بالقراءات الاربعه عشر، ص (۲۴ - ۱۹)؛ دانی ابو عمر، عثمان بن سعید، التیسیر فی القراءات السبع، ص ۶؛ خویی، ابوالقاسم، البیان، فی تفسیر القرآن، ص ۱۴۴؛ ابن جزری، محمد بن محمد، النشر فی القراءات العشر، جلد ۱، ص ۱۴۶؛ مرکز فرهنگ و معارف دفتر تبلیغات اسلامی علوم القرآن عند المفسرین، جلد ۲، ص ۱۰۳؛ شریعت، محمدجواد، چهارده روایات در قرائت قرآن مجید، ص ۳۱؛ فاضل لنکرانی، محمد، مدخل تفسیر، ص ۱۴۱؛ قسطلانی، احمد بن محمد، لطائف الاشارات، ص ۹۶؛ صالح، صبحی، مباحث فی علوم القرآن، ص (۲۴۹ - ۲۴۸)؛ طباطبایی، محمد حسین، قرآن در اسلام، ص ۲۰۹؛ مقدسی ابوشامه، المرشد الوجیز الی علوم تتعلق بالکتاب العزیز، ص ۱۴۶؛ زرقانی، محمد بن عبدالعظیم، ناهل العرفان فی علوم القرآن، جلد ۱، ص ۴۵۵؛ طالقانی، عبدالوهاب، علوم قرآن و فهرست منابع، ص ۲۳۲؛ سیوطی، عبدالرحمان بن ابی بکر، الاتقان فی علوم القرآن، جلد ۱، ص ۲۵۲؛ سیوطی، عبدالرحمان بن ابی بکر، الاتقان فی علوم القرآن، جلد ۱، ص ۲۵۶؛ جلالی نائینی، محمد رضا، تاریخ جمع قرآن، ص ۳۴۲؛ محیصن، محمد سالم، المغنی فی توجیه القراءات العشر المتواتره، جلد 1، ص ۲۹؛ مختار عمر، احمد، معجم القراءات القرآنیه، جلد ۱، ص ۷۹؛ مختار عمر، احمد، معجم القراءات القرآنیه، جلد ۱، ص ۸۵؛ ابوزرع، عبدالرحمن بن محمد بن زنجله، حجه القراءات، ص ۵۷

- 1942 قراءات عراقین

ر.ک:

قراءت مکة

- 1943 قراءات عرضی

- اگر کسی قرآن یا حدیث را از حفظ و یا از روی کتاب بر استاد قرائت کند آن را «قراءت عرضی» می نامند. (۱)
- و یا به عبارت دیگر
- قراءت عرضی، قرائتی است که قاری، قرآن را بر استاد بخواند، در حالی که استاد با سکوت خود در موارد صحیح قرائت - خواندن قاری را استماع و تایید کند. (۲)

-/1 فضلی، عبدالهادی، تاریخ قراءات قرآن کریم، ص ۲۸

-/2 شریعت، محمدجواد، چهارده روایت در قرائت قرآن مجید، ص 27

- 1944 قراءت کسائی

یکی از قرائت سبع، قرائت کسائی است.

ابوالحسن علی بن حمزه بن عبدالله بن بهمن بن فیروز (فزار) اسدی کوفی (م ۱۷۹ یا ۱۸۹ هـ) که از مردم سرزمین ایران بوده است، و می گویند در میهن خود در «طوس» و یا «ری» وفات کرد.

«ابن جزری» می نویسد: امام و پیشوایی است که ریاست اقرا و مقام استادی قرائت در کوفه پس از

چهار: نمونه از نمایه بر اساس اصطلاح نامه علوم اسلامی:

اعجاز تأییری قرآن

مستندات:

یکی از وجود اعجاز قرآن «اعجاز تأییری» آن است، که در برخی منابع با عناوین «اعجاز روعت»؛ «اعجاز هیبت و اعجاز نفسی قرآن» دیده می شود.

تأثیر شگفت قرآن مجید بی تردید از ابعاد اعجاز آن است و هیچ بشر معمولی قادر نیست کتابی تا این اندازه مؤثر بیاورد. «ساواری» یکی از دانشمندان خاورشناس فرانسوی می گوید:

قرآن دارای تأییری خاص و جاذبیتی مخصوص است که مانند آن برای هیچ یک از کتابها نیست. (۱) در تأثیر قرآن همین بس که مکرر نقل شده است که اخنس بن قیس، ابوجمل و ولیدبن مغیره شب هنگام از کوچه های تایک مکه می گذشتند و پشت دیوار خانه حضرت رسول (ص) می ایستادند و تا بامداد به آوای قرآن گوش می دادند. ولیدبن مغیره در این باره می گوید:

در قرآن زیبایی و جاذبه است؛ آغازش سرشار است و فرجامش ثمربخش او برتری می یابد و چیزی بر او برتری نمی یابد.

نمایه ها

سند

معرفت، محمد هادی، التمهید فی علوم القرآن، چاپ ۱، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۱ ق.

موضوعات

- 1 استشهاد به آیات زمر: ۲۳ و عنکبوت: ۵۱ و انفال: ۲ و مائده: ۸۳ و ۲۱ حشر در اثبات اعجاز تأییری قرآن (ج ۴، ص ۳۹، س ۹ - ۲۰)

- 2 - بیان شأن نزول آیات ۷۷ - ۸۴ مریم درباره عاص بن وائل و کوبندگی آیات فوق نسبت به او (ج ۴، ص ۲۱۳ - ۲۱۴، ص 8)۷ -
- 3 - تأثیر روحانی آیات ۳۵ - ۳۶ طور بر جبیر بن مطعم در جذب او به اسلام (ج ۴، 217 - 215، ص ۱۰ - ۱۵)
- 3 - تأثیر روحانی قرآن بر سعد بن معاذ و اسید بن حضیر اسلام آوردن آن دو (ج ۴، ص ۲۰۶ - ۲۰۸، ص ۱۰ - ۱۸)
- 5 - تأثیر قرآن بر قلوب مستعد با استشهاد به آیات ۳۷ ق، ۳ فصلت، ۸۳ مائده (ج ۴، ص ۲۰۴، ص ۸ - ۱۶)
- 6 - تأثیر قرآن بر اجنه و اقرار آنها به عظمت قرآن و ذکر آیه ۱ و ۲ سوره حشر در این مورد (ج ۴، ص 39، ص ۷ - ۸)
- 7 - تأثیر قرائت آیاتی از قرآن توسط پیامبر (ص) بر عتبه بن ربیع (ج 4، ص ۳۸ - ۳۹، ص ۱۹ - ۲)
- 8 - تأثیر قرائت قرآن توسط رسول الله (ص) بر عده ای از مردم مدینه و گرایش آنان به اسلام (ج ۴، ص ۳۹، ص ۳ - ۶)
- 9 - داستان تأثیر قرآن بر سوید بن صامت شاعر عرب و گرایش وی به اسلام (ج ۱، ص ۲۰۵ - ۲۰۶، ص ۱۵ - ۹)
- 10 - ذکر آیات ۵۰ - ۵۱ مدثر، ۴۱ و ۴۶ اسراء و ۶ - ۱۱ جائیه در زمینه تأثیر گذاری و کوبندگی کلام خداوند بر نفوس مضطرب کافران (ج ۴، ص ۲۱۰ - ۲۱۱، ص ۱ - ۱۱)
- 11 - ذکر آیات ۸ - ۱۴ معارج، ۱۵ - ۲۹ حاقه و ۱۰ - ۳۱ مزمل در زمینه تأثیر گذاری و کوبندگی قرآن بر نفوس گناهکاران (ج ۴، ص ۲۱۱ - ۲۱۲، ص ۱۲ - ۶)
- 12 - ذکر قضیه جلسه مشورتی ولید بن مغیره با قریش درباره دعوت پیامبر و بیان نظرات آنان و ذکر نظریه ولید در مورد حلاوت و تأثیر سحری قرآن (ج ۴، ص ۱۹۴ - ۱۹۵، ص ۸ - ۱۴)
- 13 - ذکر وجوهی برای اعجاز قرآن توسط علامه سید هبه الله شهرستانی و اختیار اعجاز بلاغت و اعجاز جذابیت روحی از بین آن وجوه (ج ۴، ص ۱۰۱ - ۱۰۳، ص ۸ - ۱۶)
- 14 - شرح گفتار و شهادت عرب عصر نزول قرآن در مورد قرآن و اعجاز و تأثیر آن (ج ۴، ص 203، ص ۱ - ۱۴)
- 15 - کلام طفیل بن عمرو دوسی شاعر عرب درباره قرآن و تأثیر آن در وی (ج ۱، ص ۱۹۶ - ۱۹۷، ص ۵ - ۷)
- 16 - کلام مصطفی صادق رافعی درباره وجه اعجاز قرآن به نظم قرآن، نظم موسیقی و تأثیر آن (ج ۴، ص ۱۲۰ - ۱۲۶، ص ۷ - ۱۰)
- 17 - معرفی علامه شهرستانی، شیخ محمد حسن کاشف الغطاء، سید رشید رضا صاحب المنار و استاد مصطفی صادق رافعی از طرفداران اعجاز روحانیت قرآن (ج ۴، ص ۱۰۳، ص ۳ - ۱۵)
- 18 - معرفی قرآن ب عنوان احسن الحدیث و مثانی و جذاب بودن با استفاده از آیه ۲۳ زمر (ج 4، ص ۲۰۳ - ۲۰۴، ص ۱۵ - ۸)
- 19 - نزول سوره تبت درباره ام جمیل و همسرش ابولهب و تأثیر و کوبندگی این سوره بر آنان (ج ۴، ص ۲۱۲، ص ۷ - ۱۶)
- 20 - نظریه ابوسلیمان البستی پیرامون اعجاز قرآن از نظریه نفوذ و تأثیر آن بر افراد (ج ۴، ص ۲۱۲، ص ۷ (16) -
- 21 - نظریه استاد محمد فرید وجدی درباره وجه اعجاز قرآن به اعجاز روحانیت و تأثیر روحی قرآن و ذکر آیه ۵۲، شوری و ۱۵ غافر در این مورد (ج ۴، ص ۱۲۶ - ۱۲۹، ص ۱۱ (3) -
- 22 - نقل قصه های ملوک فارس توسط نضربن حارث برای عرب و نزول آیات ۱۰۵ طه، فرقان، ۷ - ۲۰ قلم، ۷ - ۸ جائیه و ۳۱ انفال در مذمت او و تأثیر و کوبندگی آیات (ج 4، ص ۲۱۴ - ۲۱۵، ص ۹ - ۱۴)

- 23- نقل قولی در نزول آیات ۵۲ - ۵۵ قصص درباره تأثیر قرآن در ایمان آوردن گروهی از نصاری حبه و اعتراض ابوجهل بر آنان (ج ۴، ص ۲۰۴-۲۰۵ - ، س ۱۷ - ۱۴)
- 24- نقل ماجرای استماع قرآن از ناحیه ابوسفیان و ابوجهل و اخنس و نظرات آنان درباره قرآن و تأثیر قرآن بر آنها (ج ۴، ص ۲۰۱ - ۲۰۲، س ۹ (17) -

پی نوشت ها:

- 1- پورسلطانی، امیر و دیگران/ مقاله ارائه شده به سلسله نشست های فن آوری اطلاعات و ارتباطات.
- 2- دکتر آلی محمد عبدالحمید، کاملیس ۴، تهران ۱۳۷۴، سخنرانی.
- 3- اصطلاح نامه های منتشر شده از سوی مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی) پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی) وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم عبارتند از: اصطلاح نامه علوم قرآنی، فلسفه اسلامی، اصول فقه، منطق و کلام اسلامی .
تهیه اصطلاح نامه ها در باقی رشته های علوم اسلامی به ضمیمه مستندات و فرهنگ نامه جامع علوم اسلامی در شاخه های علوم حدیث، اخلاق اسلامی و فقه و عرفان نیز ادامه دارد که تدوین اصطلاح نامه فقه طبق طرح تا پایان سال ۱۳۸۴ به انجام می رسد.
- 4- نمونه ای از موضوع نگاری، نمایه و... را در پایان مقاله (در پیوست ها) ملاحظه نمائید.
- 5- ر.ک.:
- سیوطی عبدالرحمان بن ابی بکر الاتقان فی علوم القرآن ج ۳ ص 284 (و ۲۴۴ - ۲۴۳) زرکشی، محمدبن بهادر البرهان فی علوم القرآن ج ۳ ص (۴۲ - ۴۱ ---- > (کتابشناسی پانوشت < ----
#ر.ک. <==>
- #الاتقان فی علوم القرآن، سیوطی عبدالرحمان بن ابی بکر، ۴جلد، چاپ ۲، انتشارات زاهدی، ایران-قم، ۱۴۱۱ق، <==> ج ۳، ص (۲۸۴ و ۲۴۴ - ۲۴۳)،
- #البرهان فی علوم القرآن، زرکشی، محمدبن بهادر، ۴جلد، چاپ ۱، دارالکتب العلمیه، لبنان-بیروت، ۱۴۰۸ق، <==> ج ۳، ص (۴۲ - ۴۱)
- 6- زرقانی، محمد بن عبدالعظیم، مناهل العرفان فی علوم القرآن، ج ۲، ص ۴
سیوطی عبدالرحمان بن ابی بکر، الاتقان فی علوم القرآن، ج ۴، ص ۱۹۴
کمالی دزفولی، علی، تاریخ تفسیر، ص 29
جلالی نائینی، محمدرضا، تاریخ جمع قرآن، ص ۳۰۵
خرمشاهی، بهاءالدین قرآن پژوهشی (هفتادبحث و تحقیق قرآنی)، ص ۴۹ و ۱۴۱
مجلهوقف میراث جاویدان، ج ۱ ص 18

جلالیان، حبیب الله، تاریخ تفسیر قرآن کریم، ص ۱۹

---- <کتابشناسی پانوشت > ----

مناهل العرفان فی علوم القرآن، زرقانی، محمد بن عبدالعظیم، ۲ جلد، چاپ ۱، دارالکتب العلمیه، لبنان-بیروت، ۱۴۰۹ق، ==<

ج ۲، ص ۴،

الاتقان فی علوم القرآن، سیوطی عبدالرحمان بن ابی بکر، ۴ جلد، چاپ ۲، انتشارات زاهدی، ایران-قم، ۱۴۱۱ق، ==< ج ۴

، ص ۱۹۴،

تاریخ تفسیر، کمالی دزفولی، علی، ۱ جلد، چاپ ۱، انتشارات کتابخانه صدر، ایران-قم، ۱۳۵۷، ==< ص ۲۹،

تاریخ جمع قرآن، جلالی نائینی، محمدرضا، ۱ جلد، چاپ ۱، نشر نقره، ۱۳۶۵، ==< ص ۳۰۵،

قرآن پژوهشی (هفتاد بحث و تحقیق قرآنی)، خرمشاهی، بهاءالدین، ۱ جلد، چاپ ۱، مرکز نشر فرهنگی مشرق، ایران-تهران،

۱۳۷۲، ==< ص ۴۹ و ۱۴۱،

مجله وقف میراث جاویدان، سازمان اوقاف و امور خیریه، ==< ج ۱، ص ۱۸،

تاریخ تفسیر قرآن کریم، جلالیان، حبیب الله، ۱ جلد، چاپ ۱، انتشارات اسوه، ایران، ۱۳۷۲، ==< ص 19